

гідність та свобода людини, право на вільний розвиток особистості, правова рівність, верховенство права, демократія, суверенітет та територіальна цілісність України, республіканська форма правління, та інші. Ці цінності знаходять свої відображення та захист, відповідно, в інтерпретаційній та контрольній діяльності Конституційного Суду України та мають важливе значення у сучасних умовах конституційних перетворень в Україні.

СРЕДНИЦЬКА І. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри конституційного права

**БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

За останній час в Україні значна увага приділяється питанню встановлення реального народовладдя шляхом запровадження до Конституції України народної законодавчої ініціативи, оскільки від її успішного розвитку залежить входження нашої держави до європейського правового простору.

Так, у більшості зарубіжних країн світу інститут народної законодавчої ініціативи закріплений в Конституції держави і є формою вираження безпосередньої демократії на державному рівні, у той час, як в українському законодавстві детальною правовою регламентацією забезпечені тільки інститути виборів та референдуму. Про народну ініціативу говориться лише як про допоміжну передумову для всеукраїнського референдуму, хоча сам термін «народна ініціатива» має значно ширше тлумачення, а далі й застосування (Каденюк С....та інші форми безпосередньої демократії. [Електронний ресурс]: Українська правда. — 2012. — Режим доступу до журн.: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2012/04/5/6962109/?attempt=1>).

У конституційній теорії і практиці виділяють три основні різновиди народної ініціативи: народна референдна ініціатива, народна законодавча ініціатива та народне вето. Існує також народна конституційна ініціатива, яка передбачає внесення змін до Конституції держави, але, у багатьох випадках держави замість народної конституційної ініціативи вживають саме термін «народна ініціатива» (Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 2002. — Т. 4: Н — П. — С. 49). До того ж, українські вчені неодноразово пропонували запровадити

інститути народної законодавчої ініціативи та народного вето до проекту змін до Конституції України, що і підсилює інтерес до теми дослідження.

Сучасне конституційне право трактує народну законодавчу ініціативу як надання права певному числу громадян вносити пропозицію щодо зміни законодавства, в тому числі проект закону про внесення змін до конституції або інших правових актів, на розгляд представницького органу або винесення на референдум. Одним з перших українських конституційних проектів, що визначив закріплення на загальнодержавному рівні народної законодавчої ініціативи, був Основний Закон «Самостійної України» Спілки народу українського, розроблений в 1905 р. Українською народною партією. За радянських часів відбулося поєднання безпосередньої та представницької демократії, що слугувало змішуванню цих категорій та наданню їм специфічного змісту (Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України : Навч. посіб. для студ. ВНЗ / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. — К.: Вид-во «Ліра-К», 2006. — С. 63–67).

Після проголошення незалежності України, Конституція 1996 р. надала право законодавчої ініціативи народним депутатам України, Президенту, Кабінету Міністрів України та Національному банку України. У той час, як Основний закон визначає, що народ являється «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні» (Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. / ВВР України, 1996. — № 30. — Ст. 141 (Із змінами, внесеними згідно із Законом 2222 — IV від 08.12.2004)).

Протягом останніх років не раз робилися спроби внести зміни до Конституції України щодо зміцнення народовладдя та посилення гарантій прав громадян. Так, 21 червня 2013 року Конституційна Асамблея представила проект Концепції змін до Конституції України, який пропонував замінити розділ діючої Конституції «Вибори. Референдум» на спеціальну узагальнену назву «Народне волевиявлення» чи «Пряме народовладдя», що передбачає суттєве збільшення ролі безпосередньої демократії як різновиду народовладдя (Конституційна асамблея закінчила роботу над новою Конституцією від 24 грудня 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/12/24/konstytuyna_asambleya_zakinchyla_robotu_nad-novoyu_konstytuciyeu. — Назва з екрана). В українському законодавстві право народної законодавчої ініціативи регулюється практично тими ж нормами, що і право громадян на референдум, що говорить про ототожнення цих інститутів (Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 06.11.12 р. / Офіційний вісник України від 10.12.2012 — № 92). Тому, вважаємо за необхідне, з урахуванням європейської конституційної практики, передбачити в

Конституції України можливість народної законодавчої ініціативи та прийняти на державному рівні відповідний закон, який відповідав би європейським стандартам.

Застосування даної форми безпосередньої демократії в зарубіжних країнах здійснюється по-різному, так як, кожна держава має свої певні конституційні засади в сфері народовладдя і особливості його реалізації. Тому, світовий досвід виділяє такі моделі реалізації інституту народної законодавчої ініціативи. До першої моделі відносяться варіанти, засновані на вирішальній ролі громадян (ініціатива як інститут безпосередньої демократії). До другої — варіанти, спрямовані на важливу роль представницького органу влади (ініціатива як змішаний інститут безпосередньої і представницької демократії)(Щербанюк О. В. Народна правотворча ініціатива як перспективний інститут прямої демократії в Україні // Порівняльно-аналітичне право. — 2013. — № 3–2. — С. 98). Тобто, у цілому треба сказати, що в одних країнах допускається прийняття або скасування законів на референдумі за народною ініціативою, оформленою відповідно до вимог національного законодавства (16 штатів США). В інших — народна законодавча ініціатива реалізується через представницький орган державної влади — парламент (Австрія, Італія, Іспанія, Швейцарія). Останнє, на нашу думку, втілює оптимальний варіант реалізації народної законодавчої ініціативи, так як, поєднання представницької і безпосередньої демократії є вищим проявом повновладдя народу.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що вироблення механізму реалізації народної законодавчої ініціативи є одним з найважливіших завдань у напрямі утвердження безпосередньої демократії та розвитку європейської інтеграції України. Від успішності запровадження та практичного виконання даної форми безпосередньої демократії буде залежати рівень довіри громадян до влади та надасть змогу забезпечити громадянам реальної можливості впливати на законодавчий процес. Проте, як доводить практика та оцінки європейських експертів, динамічність та прозорість діалогу між владою та громадянським суспільством залишаються на сьогодні незадовільним, що значною мірою гальмує просування України у напрямі до встановлення безпосередньої демократії.